

УДК 339.137

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.25-4>

ОЦІНКА ФАКТОРІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

EVALUATION OF FACTORS OF THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES OF UKRAINE

Глуценко Я.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Зробок О.О.

студент факультету менеджменту та маркетингу,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Yaroslava Hluschenko

Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of International Economics Department,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Oleksiy Zrobok

Student of Faculty of Management and Marketing,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

У статті проведено аналіз факторів міжнародної конкурентоспроможності підприємств України. Оцінка товарної структури експорту дала змогу визначити групи вітчизняної продукції, що користуються попитом на міжнародних ринках. На підставі систематизації думок вітчизняних учених факторами міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств було визначено і проаналізовано: ступінь зносу основних засобів, інноваційну активність підприємств, структуру джерел фінансування інноваційної діяльності, обсяги капітальних інвестицій у матеріальні і нематеріальні активи. Доведено, що високий рівень зносу основних засобів, низька інноваційна активність підприємств, незадовільний рівень фінансування інноваційних розробок державою негативно позначаються на міжнародній конкурентоспроможності українських підприємств.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність підприємств, інноваційна активність, ступінь зносу, джерела фінансування, капітальні інвестиції.

В статье представлен анализ факторов международной конкурентоспособности предприятий Украины. Оценка товарной структуры экспорта позволила определить группы отечественной продукции, пользующихся спросом на международных рынках. На основании систематизации мнений отечественных ученых факторами международной конкурентоспособности отечественных предприятий были определены и проанализированы: степень износа основных средств, инновационная активность предприятий, структура источников финансирования инновационной деятельности, объемы капитальных инвестиций в материальные и нематериальные активы. Доказано, что высокий уровень износа основных средств, низкая инновационная активность предприятий, неудовлетворительный уровень финансирования инновационных разработок государством негативно сказываются на международной конкурентоспособности украинских предприятий.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность предприятий, инновационная активность, степень износа, источники финансирования, капитальные инвестиции.

Current trends in world markets have necessitated the identification and study of factors of the international competitiveness of Ukrainian enterprises that was carried out in this article. Based on the analysis of the dynamics and commodity structure of exports for 2011–2019 years, the groups of domestic products that are most in demand in international markets were identified. The predominance of low value-added products in Ukrainian exports was

revealed. As factors of the international competitiveness of enterprises were identified and analyzed the following: the degree of depreciation of fixed assets, innovative activity of enterprises, the structure of sources of financing for innovative activities, the volume of capital investments in tangible and intangible assets. A high degree of depreciation of fixed assets of industrial enterprises was revealed, and the dynamics of growth of depreciation in the industry, gas and energy supply was noted. The branches of the economy are identified in which there is a decrease in the depreciation of fixed assets. The analysis of innovative activity of Ukrainian enterprises, the share of investment in research and development expenditure in relation to GDP is carried out. Uneven dynamics of expenditures on innovation, a low share of innovatively active industrial enterprises in Ukraine are noted. The structure of sources of financing innovative activities of enterprises is considered. The predominance of own sources of enterprises in financing innovative developments is revealed. A low level of innovation financing from the state budget was noted. Domestic industries that have a high potential but lose to foreign competitors due to the lack of funding for innovative developments are indicated. The share of the enterprises' capital investments in tangible and intangible assets is estimated. The main reasons for the imbalance in the structure of capital investments of enterprises and the shortcomings of the investment policy of the state are described. The factors that negatively affect the international competitiveness of Ukrainian enterprises are characterized.

Key words: international competitiveness of enterprises, innovative activity, degree of depreciation, sources of financing, capital investments.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останні десятиріччя міжнародну конкурентоспроможність країн усе більше визначають не фактори природного та суспільного характеру (природні ресурси, географічне розташування, кліматичні умови, чисельність трудових ресурсів), а рівень науково-технічних досягнень, розроблення та впровадження інновацій. Розглядаючи проблеми і перспективи розвитку національної економіки, насамперед потрібно зробити акцент на конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання та факторах, що її визначають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проблема конкурентоспроможності підприємств є об'єктом ґрунтовного і поглибленого вивчення широкого кола як вітчизняних, так і зарубіжних учених-економістів: З.А. Васильєвої, Д.С. Воронова, А.П. Душка, А.П. Градова, П.С. Зав'ялова, Ю.Б. Іванова, П.К. Канінського, Г.М. Скударя, Ю.В. Рубіна, В.В. Шустова та багатьох ін. Науковцями досліджені питання сутності поняття «міжнародна конкурентоспроможність підприємств», методи її оцінювання. Віддаючи належне вагомому внеску вітчизняних і зарубіжних учених, слід зауважити, що темпи зміни світової економіки вимагають постійного перегляду факторів, які впливають і визначають міжнародну конкурентоспроможність вітчизняних підприємств.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз факторів міжнародної конкурентоспроможності українських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показниками, що характеризують рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку, є обсяги експорту окремих товарних груп, їхня динаміка, структура. За даними Державної служби статистики (табл. 1), основними товарними групами вітчизняного

експорту за період із 2011 по 2019 рік були: недорогоцінні метали, вироби з них та продукти рослинного походження. За досліджуваний період частка товарів першої групи зменшилася з 32,3% до 20,5%, частка товарів другої групи зросла з 8,1% до 25,8%. Досить суттєву частку у вітчизняному експорті займають товарні групи: машини, обладнання та механізми (частка не перевищує 11%); жири та олії тваринного або рослинного походження (частка зросла з 5,0% до 9,5%), продукція хімічної промисловості (частка зменшилася з 7,9% до 3,9%); харчові продукти (частка коливається у діапазоні 4,3–6,7%). Щодо інших товарних груп, то в обсязі експорту частка «живих тварин, продуктів тваринного походження» не перевищувала 3%, полімерні і текстильні матеріали – 2%. Слід відзначити суттєве зменшення частки по товарній групі «Засоби наземного транспорту» з 7,1% (2011 р.) до 1,8% (2019 р.).

Наведені у таблиці 1 дані свідчать, що у структурі вітчизняного експорту переважає продукція з невисоким рівнем доданої вартості. Для порівняння, у розвинених країнах світу одна з найбільших часток експорту належить продукції машинобудівної галузі (32–40%), в Україні цей показник у 4–5 разів менший [2].

Результатом низької конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках є незадовільний рівень розвитку в Україні низки високотехнологічних галузей, передусім таких, як: ІТ-індустрія, виробництво складної медичної техніки, приладів для наукових досліджень і сучасних легкових автомобілів.

Низка науковців (С.В. Беляєва [3], О.А. Євтушенко [4], І.А. Маринич [5], С.М. Онисько [6]), розглядаючи конкурентоспроможність підприємств, пропонують звертати особливу увагу на показники стану основних засобів. Використання застарілих машин, механізмів та устаткування не дає змоги виробляти високоякісну продукцію і приводить до збільшення її собівартості.

Таблиця 1

Динаміка частки основних товарних груп експорту України за 2011–2019 рр.

Товарна група	Частка товарних груп у експорті, %								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Живі тварини; продукти тваринного походження	1,4	1,4	1,7	1,9	2,2	2,1	2,6	2,6	2,6
Продукти рослинного походження	8,1	13,4	14,0	16,2	20,9	22,3	21,3	20,9	25,8
Жири та олії тваринного або рослинного походження	5,0	6,1	5,5	7,1	8,7	10,9	10,6	9,5	9,5
Готові харчові продукти	4,3	5,1	5,6	5,7	6,5	6,7	6,5	6,4	6,4
Мінеральні продукти	15,0	11,1	11,8	11,3	8,1	7,5	9,1	9,2	9,7
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	7,9	7,4	6,8	5,7	5,6	4,3	3,8	4,0	3,9
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1,4	1,5	1,2	1,1	1,1	1,1	1,3	1,5	1,4
Текстильні матеріали та текстильні вироби	1,3	1,1	1,3	1,5	1,7	1,9	1,8	1,8	1,7
Недорогоцінні метали та вироби з них	32,3	27,5	27,8	28,3	24,8	22,9	23,4	24,6	20,5
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	9,9	10,2	11,0	10,5	10,3	10	9,9	9,8	8,9
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	7,1	8,7	5,3	2,7	1,8	1,5	1,4	1,4	1,8

Складено на основі [1]

Таблиця 2

Ступінь зносу основних засобів галузей економіки України за 2012–2016 рр.

Галузі економіки	Ступінь зносу, %					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	75,9	76,7	77,3	83,5	60,1	58,1
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	32,6	34,6	35,8	38,8	38,9	37,3
Промисловість	56,8	55,7	56,9	60,3	76,9	69,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	56,3	54,1	57,1	65,3	57,9	54,6
Переробна промисловість	56,8	57,2	50,1	56,9	75,8	76,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	57,0	58,4	61,9	61,4	82,6	62,1
Будівництво	58,8	55,1	51,9	54,4	53	36
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	95,6	96	96,7	97,9	51,7	50,6

Складено на основі [7]

Наведені у табл. 2 дані свідчать, що основні засоби більшості галузей економіки України мають значний ступінь зносу. Один із найвищих рівнів зношеності у промисловості. За період із 2011 по 2016 рік зношеність основних засобів у промисловості збільшилася з 56,8% до 69,4%, у переробній промисловості – з 56,8% до 76,4%. Значне зростання ступеня зносу основних засобів спостерігалось і у галузі постачання електроенергії, газу. Зменшився ступінь зношеності основних засобів у транспорті, складському господарстві, поштової та кур'єрській діяльності, у будівництві.

Серед факторів, що дають змогу підвищити рівень конкурентоспроможності підприємств,

прийнято виділяти інноваційну активність (Д.В. Яцков [8], Янковий [9], В.В. Шарко [11]). Безумовно, що підприємства, які вкладають кошти в інноваційні розробки, створюють підґрунтя для випуску і реалізації висококонкурентної продукції.

Розглянемо частку науково-дослідницьких та дослідницько-конструкторських робіт у ВВП України за 2011–2017 рр. (рис. 1). Наведені дані свідчать про досить незначну частку НДДКР у ВВП країни і про поступове її зменшення з 2013 року.

На рис. 2 наведено показники інноваційної активності вітчизняних підприємств. Як видно

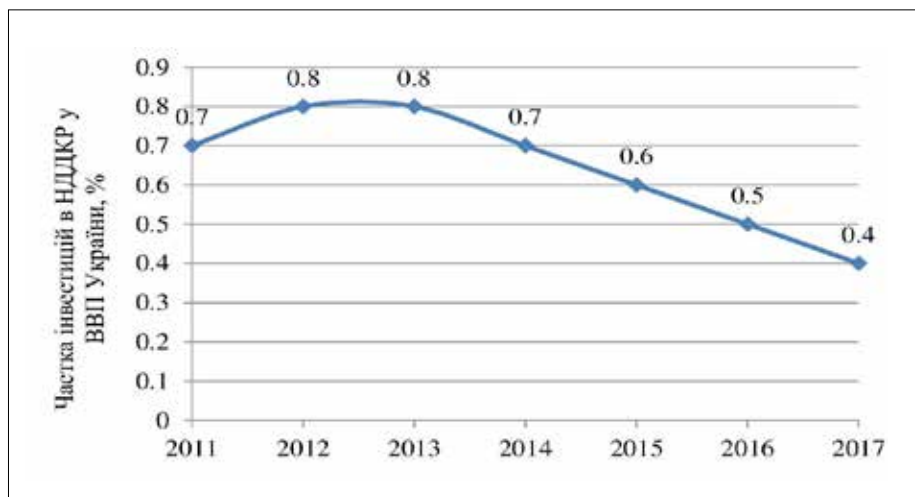

Рис. 1. Частка інвестицій в НДДКР у ВВП України за 2011–2017 рр.
Складено на основі [12]

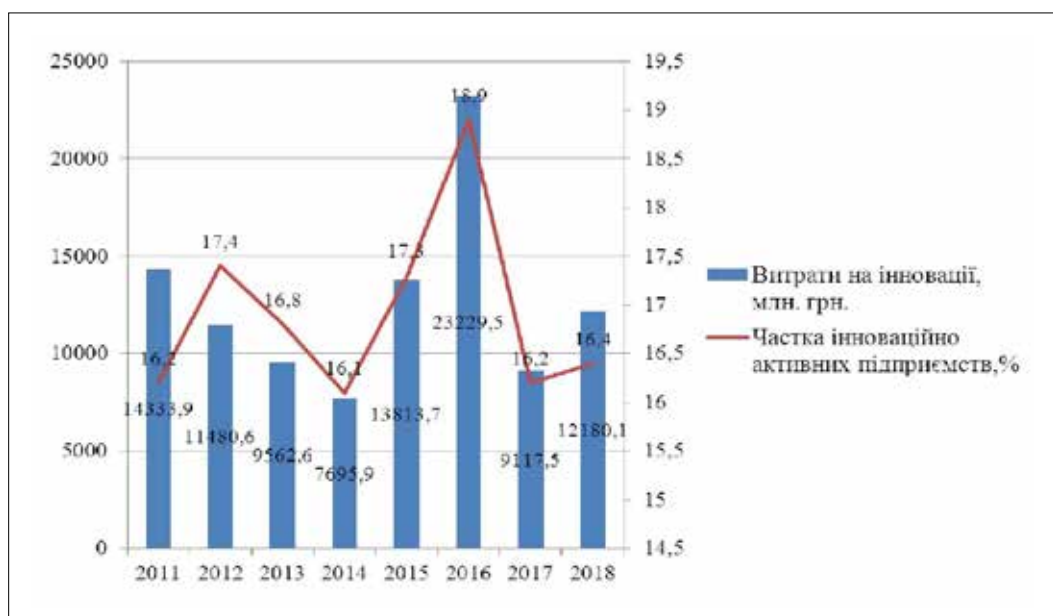

Рис. 2. Динаміка витрат на інновації та частка інноваційно активних підприємств в Україні за 2011–2018 рр.
Складено на основі [13]

з наведених даних, витрати на інновації вітчизняних підприємств мають нестабільну динаміку і коливаються у діапазоні від 7695,9 млн грн. (найнижчий рівень 2011 р.) до 23 229,5 млн грн. (найвища сума 2016 р.). Щодо частки інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, то вона знаходиться у межі від 16% до 19%, що є дуже низьким показником. Таким чином, можна стверджувати про досить низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств.

Таке положення багато в чому пояснюється слабкою державною підтримкою інновацій-

ної діяльності. Наведені у табл. 3 дані щодо структури джерел фінансування свідчать, що здійснення витрат на інноваційну діяльність відбувається в основному за рахунок власних коштів підприємств. За досліджуваний період частка власних джерел у фінансуванні інноваційної діяльності збільшилася з 52,9% до 88,2%. А у 2015 і 2016 роках навіть дорівнювала 97,2% і 94,9% відповідно. Частка державного бюджету у фінансуванні інноваційної діяльності в окремі роки взагалі була менша 1% (0,3% у 2013 р., 0,4% у 2015 р., 0,8%; у 2016 р.).

Таблиця 3

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України за 2011–2018 рр.

Рік	Фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів, %			
	власних	державного бюджету	інвесторів-нерезидентів	інших джерел
2011	52,9	1,0	0,4	45,6
2012	63,9	2,0	8,7	25,5
2013	72,9	0,3	13,1	13,7
2014	85,0	4,5	1,8	8,7
2015	97,2	0,4	0,4	2,0
2016	94,9	0,8	0,1	4,3
2017	84,5	2,5	1,2	11,8
2018	88,2	5,2	0,9	5,7

Складено на основі [14]

Таблиця 4

Капітальні інвестиції підприємств за видами активів в Україні за 2011–2018 рр.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього, млн. грн.	241286	273256	249873	219420	273116	359216	448462	578726
Інвестиції у матеріальні активи, млн грн	231910	264854	239394	212035	254731	347391	432040	542335
у % від суми	96,1	96,9	95,8	96,6	93,3	96,7	96,3	93,7
Інвестиції у нематеріальні активи, млн грн	9375,8	8402,3	10479,8	7384,8	18385,5	11825,6	16422,0	36391,3
у % від суми	3,9	3,1	4,2	3,4	6,7	3,3	3,7	6,3

Складено на основі [16]

Пасивне ставлення держави до запровадження інновацій негативно позначається на конкурентоспроможності українських підприємств. Через дефіцит власних коштів, які виступають основним джерелом фінансування інновацій, інноваційна політика підприємств носить короткостроковий характер і не має стратегічної перспективи [15].

Недостатнє впровадження інноваційних технологій зумовлює низьку конкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств. За якістю і технологічними рішеннями виробу радіоелектроніки, побутові прилади, сільськогосподарські машини, а також ціла низка інших товарів значно програють зарубіжним аналогам.

У цих сферах у широких масштабах продовжують використовуватися витратні технології, що, у свою чергу, веде до зростання ресурсоемності продукції, перешкоджає скороченню витрат виробництва і випуску інноваційної продукції в інших галузях економіки.

Інноваційна діяльність підприємств неможлива без капітальних інвестицій у нематеріальні активи: права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо, програмне забезпечення та бази даних. Тому як фактор впливу на міжнародну конкурентоспро-

можність вітчизняних підприємств розглянемо обсяги капітальних інвестицій у матеріальні і нематеріальні активи (табл. 4).

Наведені у табл. 4 дані свідчать, що обсяги капітальних інвестицій вітчизняних підприємств зростають. Із 2011 року по 2018 рік вони зросли майже утричі. Розподіл капітальних інвестицій між матеріальними і нематеріальними активами нерівномірний. Основна маса капітальних інвестицій за аналізований період (93–97%) спрямована в матеріальні активи і тільки 3–7% – у нематеріальні активи.

Таке положення в інвестиційній сфері склалося в результаті:

- недостатньо високого рівня продуктивності праці і рентабельності;
- високих ризиків довгострокового інвестування і неприйнятної для більшості промислових підприємств вартості кредитних ресурсів;
- відсутності прогресивних форм взаємодії суб'єктів господарювання і відповідної інфраструктури інноваційно-інвестиційної діяльності.

Результати наукових досліджень вітчизняних учених дають змогу говорити, що низька інвестиційна активність в Україні пов'язана з недосконалістю державної інвестиційної політики, недоліками в інвестиційному законодавстві, відсутністю належного інституціонального забезпечення розвитку інвестиційного ринку і його

інструментів і як наслідок – недостатнім об'ємом внутрішніх і зовнішніх інвестицій [17].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що негативний вплив на міжнародну конкурентоспроможність вітчизняних підприємств мають високий ступінь зносу основних засо-

бів, недостатність із боку держави підтримки науково-інноваційної сфери, перекладання фінансування інноваційних розробок власне на підприємства, нераціональна структура капітальних інвестицій. Подальші дослідження будуть присвячені визначенню заходів підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm (дата звернення: 16.03.2020).
2. Сокотун Г.О. Конкурентоспроможність машинобудівних підприємств України у порівнянні з іноземними. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2404> (дата звернення: 16.03.2020).
3. Беляєва С.В. Обґрунтування операційних рішень при реалізації конкурентної стратегії підприємств легкої промисловості : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2012. 277 с.
4. Євтушенко О.А. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». 2011. № 2, Т. 2. С. 39–42.
5. Маринич І.А., Кот О.В. Значення процесу відтворення основних фондів підприємств у підвищенні ефективності їхнього використання. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.3. С. 175–179.
6. Онисько С.М., Т.О. Шматковська, О.Г. Агрес. До проблематики формування та відтворення основних засобів на підприємствах. Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво. 2010. № 2. С. 139–145.
7. Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/nsoz/nsoz16_u.htm. (дата звернення: 16.03.2020).
8. Яцковий Д.В. Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 4. С. 183–188.
9. Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.
10. Боянова О.В. Формирование технологии и классификация затрат на оплату труда в учетно-аналитической системе управления. Управление. 2011. № 9/10. С. 38–43.
11. Шарко В.В. Конкурентоспроможність підприємства: методи оцінки, стратегії підвищення. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. 2015. Вип. 2(2). С. 120–126.
12. Research and development expenditure (% of GDP) – Ukraine. World Bank Open Data. The official site of World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=UA>. (дата звернення: 16.03.2020).
13. Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності (2000–2018). Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ni/ind_pp/zov_id_u.xlsx. (дата звернення: 16.03.2020).
14. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (2000–2018). Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ni/ind_pp/df_id_pp_u.xlsx. (дата звернення: 16.03.2020).
15. Воронюк Т.А. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств України в умовах глобалізації та євроінтеграції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2016. Вип. 17(1). С. 61–63.
16. Капітальні інвестиції за видами активів (2010–2018). Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_bez.htm (дата звернення: 16.03.2020).
17. Денисенко Н.П., Воронкова Т.Є., Янковець Т.М. Проблеми підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств. Науково-технічна інформація. 2015. № 1. С. 37–46.

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy [Commodity structure of foreign trade in Ukraine]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm. (accessed 16 March 2020).
2. Sokotun H.O. Konkurentospromozhnist mashynobudivnykh pidprijemstv Ukrainy u porivnianni z inozemnymy [Competitiveness of machine-building enterprises of Ukraine in comparison with foreign]. Efektyvna ekonomika (electronic journal). Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2404> (accessed 16 March 2020).
3. Bieliaieva S.V. (2012). Obgruntuvannia operatsiinykh rishen pry realizatsii konkurentnoi stratehii pidprijemstv lehkoï promyslovosti [Substantiation of operational decisions in the implementation of the competitive strategy of light industry enterprises]. PhD Thesis. Kyiv: Kyiv National University of Technologies and Design.

4. Yevtushenko O.A. (2011). Teoretychni aspekty finansovoho zabezpechennia vidtvorennia osnovnykh zasobiv [Theoretical aspects of financial support for the reproduction of fixed assets]. Herald of Khmelnytsky National University. Economics. 2011. No. 2. Vol. 2. pp. 39–42.
5. Marynych I.A., Kot O.V. (2010). Znachennia protsesu vidtvorennia osnovnykh fondiv pidpriemstv u pidvyshchenni efektyvnosti yikhnoho vykorystannia [The role of the reproduction process of enterprises' fixed assets in the increasing of the effective of their use]. Scientific Bulletin of UNFU. 2010. No. 20.3. pp. 175–179.
6. Onysko S.M., Shmatkovska T.O., Ahres O.H. (2010). Do problematyky formuvannia ta vidtvorennia osnovnykh zasobiv na pidpriemstvakh [To the problems of formation and reproduction of fixed assets at enterprises]. State and regions. Series: Economics and Business. No. 2. pp. 139–145.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Naiavnist i stan osnovnykh zasobiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Availability and condition of fixed assets by types of economic activity]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/nsoz/nsoz16_u.htm. (accessed 16 March 2020).
8. Yatskovyi D.V. (2013). Suchasni metodyky otsinky konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Modern methods of assessing the competitiveness of the enterprise]. Socio-Economic Research Bulletin. Vo. 4. pp. 183–188.
9. Konkurentospromozhnist pidpriemstva : otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia (2013) [Competitiveness of the enterprise: assessment of the level and directions of improvement] (eds. O.H. Yankovoho). Odessa: Atlant.470p.
10. Boianova O.V. (2011). Formyrovanye tekhnolohyy y klasyfikatsyia zatrat na oplatu truda v uchethno-analytycheskoi systeme upravleniia [Technology formation and classification of labor costs in the accounting and analytical management system]. Manager. 2011.No. 9/10. pp. 38–43.
11. Sharko V.V. (2015). Konkurentospromozhnist pidpriemstva: metody otsinky, stratehii pidvyshchennia [Competitiveness of an enterprise: the evaluation of methods, the strategy for improvement]. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series Economics. No. 2(2). pp. 120–126.
12. Research and development expenditure (% of GDP) – Ukraine. World Bank Open Data. The official site of World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=UA>. (accessed 16 March 2020).
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Zahalnyi obsiah vytrat za napriamamy innovatsiinoi diialnosti (2000–2018) [Total cost of innovation activities (2000–2018)]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ni/ind_pp/zov_id_u.xlsx. (accessed 16 March 2020).
14. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Dzherela finansuvannia innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv (2000–2018) [Sources of financing of innovative activity of industrial enterprises (2000–2018)]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ni/ind_pp/df_id_pp_u.xlsx. (accessed 16 March 2020).
15. Voroniuk T.A. (2016). Problemy zabezpechennia konkurentospromozhnosti promyslovykh pidpriemstv Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ta yevrointehratsii [The problems connected with providing the competitive abilities of the industrial enterprises in Ukraine through the context of globalization and integration]. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences». No. 17(1). pp. 61–63.
16. Denysenko N.P., Voronkova T.Ie., Yankovets T.M. (2015). Problemy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti promyslovykh pidpriemstv Ukrainy [Problems of commercial competitiveness of industrial enterprises of Ukraine]. Science and technology information. No. 1. pp. 37–46.